

הסידות בפרשה

הרב יצחק שפירא

פרשת משפטים

איך ה' שופט את המציאות?

למה דין עבד עברי דווקא מופיע ראשון? על ההבדל בין עבד עברי לעבד כנעני, על איסור רציחה כגילוי רחמי ה' – ואיך אפשר לצאת מהשיעבוד של המציאות?

למה מתחילים עם עבד עברי?

לאחר ששמענו את עשרת הדברות מאת ה' במעמד הר סיני, הפרשה שלנו עוברת לפירוט המעשי של משפטי התורה. אך כאשר אנו מתבוננים בסדר שבו הדינים מופיעים בפרשתנו, עולה תמיהה גדולה.

כאשר מתבוננים בפרשה, נראה שהיא מסודרת לפי הדרגה, מהחמור לקל: היא פותחת בדין רוצח, עוברת למכה אביו ואמו, משם לגונב איש, מקלל אביו ואמו, ודיני חובל. בהמשך מופיעים נזקי ממון – שור שנגח, אדם שהזיק או גנב ממון, וכן הלאה. נראה שהתורה הולכת מהמקרים הקשים ביותר אל הקלים שבהם.

אך לפי הסדר הזה, לא ברור מדוע הפרשה פותחת דווקא באיסור לשעבד יהודי. מדובר לכאורה באיסור קל יותר מאיסור רציחה (הבא מיד לאחריו). אם כן, מדוע התורה בחרה להציב דווקא אותו בראש הרשימה? פתיחת הפרשה בדין עבד עברי נראה לכאורה חורג מהסדר ההגיוני של הפרשה.

פרשת משפטים לעומת עשרת הדברות

התמיהה מתחדדת כאשר אנו משווים את המשפטים בפרשה לעשרת הדברות. גם בעשרת הדברות אנו מוצאים סדר שהולך מהחמור אל הקל: התורה פותחת באיסור 'לא תרצח' החמור, עוברת ל'לא תנאף', משם ל'לא תגנוב', וכן הלאה עד לציוויים הממוניים והקלים יותר.

אלא שבעשרת הדברות התורה לא הקדימה את דין עבד עברי לכל שאר האיסורים. וכאן עולה השאלה: מהו ההבדל המהותי בין האיסורים שמופיעים בעשרת הדברות לבין המשפטים

המפורטים בפרשתנו? מדוע בלוחות הברית הסדר נשמר מהחמור לקל, ואילו אצלנו בחרה התורה לפתוח דווקא בדין שנראה קל יותר?

לשבת על 'כיסא השופט'

כאשר נשווה שוב את המשפטים המופיעים בפרשתנו לעשרת הדברות, נשים לב ששם הקדוש ברוך הוא ציווה עלינו על המעשים עצמם – לא לרצוח, לא לנאוף ולא לגנוב. אולם בפרשת משפטים, התורה כותבת לנו מהם העונשים על המעשים הללו, ובכך מדריכה אותנו איזו נקודת מבט עלינו לאמץ כלפי המציאות.

לפי זה, בעשרת הדברות אנו אלו שִׁמְצִיִּים, ואילו בפרשת משפטים אנו מוזמנים לשבת על 'כיסא השופט'. אנו לומדים להתבונן בעולם דרך המבט של הקדוש ברוך הוא, ומאמצים את זווית הראייה שלו. המטרה היא שנדע 'לשפוט' את המציאות נכון, מתוך אימוץ השקפתו של הקב"ה, ה'שופט העליון'.

עבד עברי – יסוד היסודות

זוהי הסיבה שפרשת משפטים נפתחת דווקא בדין עבד עברי. יסוד היסודות של נקודת המבט של הקב"ה על המציאות, והתנאי הראשון לשפיטה נכונה של העולם, הוא ההבנה שיהודי אינו יכול להיות עבד.

כאשר אנו 'יושבים על כיסא השופט' ולומדים את מבטו של הקדוש ברוך הוא, אנו מגלים שאין מושג כזה שיהודי נחשב כרכוש של אדם אחר.

עבד עברי לעומת עבד כנעני

לאחר שלמדנו את יסוד היסודות, שיהודי איננו רכוש, ולא ניתן להשתעבד בו, התורה ממחישה לנו את השלכה מעשית העולה מכך:

בפרשה מפורש שבמקרה שאדון פגע בעבדו הכנעני והעבד לא מת מיד אלא שרד יום או יומיים, האדון אינו נהרג על כך. התורה מסבירה את הסיבה לכך במילים: 'כִּי כֶסֶף הוּא'. כלומר, עבד כנעני נחשב לרכושו של האדון.

לעומת זאת, בעבד עברי לא קיימת מציאות כזו של 'רכוש'. התורה מדגישה שגם כאשר יהודי נמכר לעבדות, אין שום אפשרות לשעבד אותו באמת. זוהי נקודת המוצא של כל משפטי התורה: ההכרה במהותו של היהודי כחופשי מכל שעבוד.

כיצד שופטים רוצח?

רק לאחר שאימצנו את המבט של הקדוש ברוך הוא על היהודי, והבנו שאין בו שום צד של 'רכוש', אנו יכולים לשבת בביטחון על כיסא השופט ולהמשיך אל הדינים הבאים, כמו דין רוצח.

כעת, האיסור לרצוח אינו נתפס בעינינו רק כצורך חברתי למניעת עוול בעולם, אלא כביטוי לרחמיו של ה' על בניו האהובים. כאשר אנו מבינים כמה כל יהודי יקר וחשוב בעיני ה', אנו מקבלים את המבט הנכון על הרציחה. כעת אנו מזדהים עם המבט של ה', שחפץ בקיומו של כל יהודי ויהודי.

אשר הוצאתיך... מבית עבדים

כאשר נעמיק יותר, נגלה שפתיחת פרשת משפטים מקבילה בדיוק לפתיחת עשרת הדברות. הדיבר הראשון ששמענו מפי הגבורה הוא: 'אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים'. המשמעות הפנימית של הכרזה זו היא שהקדוש ברוך הוא מוציא את היהודי ממעמד של עבד, למעמד של בן חורין. ביציאת מצרים, ה' נתן לכל יהודי את היכולת להשתחרר מהיותו 'רכוש' של בשר ודם.

כולנו שופטים

כדי להעמיק יותר בהשוואה בין פרשתנו לעשרת הדברות, נתבונן בכך שבכמה מקומות בפרשה השופטים מכונים 'אלקים' (לדוגמא: "אלקים לא תקלל"). מהי המשמעות של היות השופטים בבחינת 'אלקים'?

כדי להבין זאת, נחזור שוב לדיבר הראשון בעשרת הדברות: "אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים". כעת נסביר בעומק יותר שמשמעות הדברים היא שה' מוציא את היהודי ממעמד של עבד ("מבית עבדים"), ומרומם אותו להיות אלוהי ("אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ").

לאחר שלמדנו שהשופטים נקראים 'אלקים', ושכל יהודי מקבל מאת ה' את היכולת להיות אלוהי, לאור הדברים עולה שהיכולת של היהודי להיות אלוהי היא היכולת שלו להיות שופט.

אמנם, משמעותו של משפט איננו רק ישיבה בבית הדין ושפיטת סיטואציות מציאותיות הבאות לפני הדיינים. זאת אנו לומדים מהמילים בהם פותחת הפרשה: "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" – המשפטים הללו לא נועדו רק לשופטים היושבים בבית הדין, אלא הם מונחים לפני כל אחד ואחד מעם ישראל.

מתוך ההכרה שהמשפטים נועדו לכל אחד ואחד, מובן שהמשמעות של המשפט איננה לפתור בעיות, אלא להידמות לה'. כשם שה' לא מקבל את המציאות כ'נתון' שעליו 'להסתדר' איתו, אלא הוא ממציא את המציאות; כך גם השופט המתדמה לה' אינו מי שיושב בבית המשפט ועוסק בפתרון בעיות, אלא מי שיושב בבית המדרש, ממציא מציאויות סבוכות ומעיין מה רצון ה' בהם. השופט של התורה לא מקבל את המציאות כ'נתון' שמשעבד אותנו כך שאנו כפופים אליו, אלא הוא עוסק בעיקר בלהמציא את המציאות ולהתבונן מה ה' חושב עליה.

על ידי שהיהודי ממציא מקרים וסיטואציות ודן מה רצון ה' בהם, הוא יוצא מהשעבוד של המציאות, ("אשר הוצאתיך... מבית עבדים"), והופך להיות 'אלוקי' ("אנכי ה' אלקיך"), ושופט צדק אמיתי.

שבת שלום!

בית המדרש 'עוד יוסף חי'

